

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN ANAYASALARA VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERE YANSIMASI

Ayşe KAŞIKIRIK

İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Öğrencisi,
aysekasikirik@yahoo.com,

Işıl GÜLÜMSER

Avukat,
gulumserr_i@hotmail.com

Atıf:

KAŞIKIRIK Ayşe, Işıl Gülümser (2021). "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Anayasalara ve Uluslararası Sözleşmelere Yansıması", *Ulusam Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, 1(1): 59-69.

Geliş tarihi/Arrival date: 10.08.2021
Kabul tarihi/Acceptance date: 08.09.2021

Özet

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği küresel bir sorundur. Yüzyıllardır var olan cinsiyet eşitsizlikleri kadınları ve kız çocuklarını temel haklarından yoksun bırakmaktadır. Halbuki kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Kimsenin geride kalmadığı, eşitlikçi ve kapsayıcı bir dünya için toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, tüm kadınlar ve kız çocuklarının güçlendirilmesi elzemdir. Bu kapsamda, eşitliğin anayasada garanti altına alınması, uygulanması ve gelişimin izlenmesi kritik öneme sahiptir. Çünkü, anayasa bütün hukuki metinlerin üstündedir ve hiçbir kanun anayasaya aykırı olamaz. Bu çalışmada, Osmanlı döneminden başlayarak 1921-1924-1961 ve 1982 anayasaları toplumsal cinsiyet perspektifiyle analiz edilmektedir. Bir başka ifadeyle, bu çalışmada ataerkil bakış açısının anayasalara nasıl yansıyor yansımadağı ortaya çıkarılmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin taraf olduğı uluslararası sözleşmelerden "toplumsal cinsiyet eşitliğı" odağındaki sözleşmeler ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Cinsiyet, Kadın Hakları, İnsan Hakları, Türk Anayasaları, CEDAW, İstanbul Sözleşmesi*

Abstract

Gender inequality is a global problem. Gender inequalities that have existed for centuries deprive women and girls of their basic rights. However, women and men have equal rights. Achieving gender equality and empowering all women and girls is essential for an egalitarian and inclusive world where no one is left behind. In this context, it is critical to guarantee equality in the constitution, to implement it and to monitor the development. Because the constitution is above all legal texts and no law can be unconstitutional. In this study, starting from the Ottoman period, the 1921-1924-1961 and 1982 constitutions are analyzed from a gender perspective. In other words, in this study, it is revealed how the patriarchal perspective is reflected in the constitutions or not. However, conventions focusing on "gender equality", one of the international conventions to which Turkey is a party, are discussed.

Keywords: *Gender, Women's Rights, Human Rights, Turkish Constitutions, CEDAW, Istanbul Convention*

GİRİŞ

Yüzyıllardır kadınlar insan haklarından eşit bir biçimde yararlanamamıştır. Çünkü tarih boyunca, kadınlar hiçbir zaman dünyayı erkeklerle eşit olarak paylaşmamıştır. Mevcut eşitsizlikler, toplumdan topluma ve kültürden kültüre biçim ve yoğunluk açısından değişiklik göstermekle birlikte özünde farklı değildir. Eski Mezopotamya'dan günümüze kadar, ataerkillik ve erkek egemenliği, farklı toplumsal yapılarla bütünleşerek varlığını "başarı" ile devam ettirmiştir. Bu "başarı"nın özünde, erkek-egemen ideoloji ve kültür, toplumsal bilince yerleşmiş olan ataerkil tanımlar ve davranış kalıpları yer almaktadır. Bunlar, kültürden kültüre kuşaklar boyunca pek az sorgulanarak da var olan sorgulamaların "tarihe yazılması" önlenerek aktarılmıştır (Berktaş, 2004: 2).

Anayasalar insanların temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı toplum sözleşmeleridir. Ülkelerin özgün tarihsel, siyasal, sosyal ve kültürel koşullarına göre belirlenen anayasalar o ülkenin ulaşmak istediği yolu göstermektedir. Anayasalar ülkenin gelecek hedefine yönelik devlete ve vatandaşlara rehberlik etmektedir, çeşitli sorumluluklar yüklemektedir (TBMM, 2012: 131).

Eşitlik her şeyden önce temel bir insan hakkıdır. Bu hakkın sağlanmaması ise bir insan hakkı ihlalidir. Bu nedenle, devletin temel hak ve özgürlükler alanında yerine getirmesi gereken en önemli görevlerden biri kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasıdır. Eğitimden aile yaşamına, iş hayatından sosyal yaşama kadar hayatın her alanında toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesi, kadınlara ve erkeklere eşit haklar ve fırsat tanınması gerekmektedir (TBMM, 2012: 132-133).

Türkiye'de kadınların durumu dünyada eşi benzerine kolay denk gelinmeyen çelişkileri içermektedir. Kadınların insan haklarına ilişkin yasal mevzuat uluslararası standartlara uygun olup ileri bir düzeye geldiğini göstermektedir. Ancak, uygar toplumlarda kabul edilemeyecek ayrımcılık ve hak ihlallerine sıklıkla rastlanmaktadır (Acar, 2010: 14).

İlk Türk Devletlerinden günümüze kadar kadının hakları ve konumu farklılık göstermiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra başlayan dış açılma politikaları ve modernleşme süreci ile Türkiye, kadın hakları açısından özgün bir iyileşme modeli uygulamak zorunda kalmıştır (Eroksal Ülger, 2015: 41). Bu çalışmada, Osmanlı'dan günümüze T.C. Anayasaları "toplumsal cinsiyet eşitliği" perspektifi ile analiz edilmektedir. Aynı zamanda, Türkiye'nin "kadın" ve "toplumsal cinsiyet" odağında taraf olduğu uluslararası sözleşmelere değinilmektedir.

1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Kadın veya erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamlar ve beklentiler toplumsal cinsiyet olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal cinsiyet ile ilgili önemli bir tanım Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)'nin ilk maddesinde yer almaktadır. CEDAW'a göre kadınlara yönelik yapılan ayrımcılık, "kadınların medeni durumlarına bakılmadan ve kadın ile erkek arasındaki eşitlik ilkesine bağlı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin bilinmesini, kullanılmasını ve bunlardan faydalanılmasını engelleyen veya yok eden veya bunu hedefleyen ve cinsiyet baz alınarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir" olarak tanımlanmaktadır

CEDAW'da kadınlara karşı hiç bir ayırım yapılmaması açık ve net bir şekilde vurgulanmaktadır.

Bir bireyin toplumsal cinsiyeti, ağırlıklı olarak norm ve kalıp yargılar tarafından oluşturulmaktadır. Kültüre ve zamana bağlı olarak toplumsal cinsiyet değişikliği göstermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği; bireylerin hayatın tüm alanlarında cinsiyetlerine bakılmaksızın eşit hak ve fırsatlara sahip olması, eşit faydalanması ve eşit muamele görmesi, eşit tercihler yapabilmesi ve istedikleri tüm alanlarda kişisel bilgi ve becerilerini geliştirebilmesidir (UNDP, 2019: 7). Bu kavramının esas olarak "ayrımcılık yapmama" anlamına gelmediğini belirtmek gerekir.

Avrupa Konseyi toplumsal cinsiyet eşitliğini "kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların ve toplum içerisindeki çeşitli rollerinin eşit kabul görmesi ve bu rollere eşit şekilde değer verilmesi" olarak tanımlamaktadır (Council of Europe, 2004: 8). Bir diğer ifadeyle toplumsal cinsiyet eşitliği, hizmetlere ulaşma, fırsatları kullanma, kişinin cinsiyetinden kaynaklı olarak ayrımcılığa uğramaması ve ayrımcılık yapılmamasıdır (Sayer, 2011: 22).

2. Osmanlı Döneminden Başlayarak 1921-1924-1961 ve 1982 Anayasaları ile Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler Üzerine Bir Araştırma

Anayasa, devlet karşısında vatandaşların temel hak ve özgürlükleri ile devlet kurumlarının temel işleyişini düzenleyen kurallar bütünüdür. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, Avrupa Birliği (AB) uyum yasalarını, toplumsal değişimleri, gereksinimleri ve taraf olunan uluslararası anlaşmaları dikkate alarak pek çok yasal düzenlemeye gittiği bir gerçektir. Bu düzenlemelerden bir bölümü

de sadece kadınları konu almaktadır. Anayasamız, uluslararası anlaşmaları T.C. yasalarından üstün tutmakta, devletin bu uluslararası anlaşmalara uygun olmayan konularda yasal düzenleme yapmak zorunda olduğu hükmüne yer vermektedir. Bu alanda atılan ulusal ve uluslararası adımlar mevcuttur. Makalenin bu kısmında, Osmanlı döneminde yasal metinlerde, cumhuriyet döneminde anayasalarda ve Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeleri çerçeve alarak, incelenecektir.

Araştırma kapsamına fikir vermesi açısından Osmanlı döneminde kadınlara ilgili yapılmış düzenlemelere yüzeysel olarak yer verilmekle yetinilecek ve Cumhuriyet ilan edilmemiş olsa dahi, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini oluşturacak çerçeve metin olarak kabul edilmesi sebebiyle 1921 Anayasası ile birlikte 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları ile birlikte toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelenmektedir. T.C. Anayasalarına ve son değişikliklere TBMM web sayfasından ulaşılmıştır. Bu araştırma ile kadın hakları ve toplumsal cinsiyete duyarlılık hususundaki çalışmalara katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

2.1. Osmanlı Dönemi

Makalenin kapsamı gereği, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki yaşadığımız topraklar üzerindeki gelişmelerin bütüncül olarak değerlendirilmesi için Osmanlı devleti dönemindeki anayasal gelişmelerden kısaca bahsedilecektir.

Osmanlı-Türk Anayasal gelişmeleri, 1808 tarihli Sened-i İttifak ile başlatılmaktadır. Sened-i İttifak'ta kadına yönelik herhangi bir düzenleme yoktur. 1839 tarihli Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) ikinci anayasal gelişme olarak kabul edilmektedir. Güncel kullanımı temel insan haklarından

bahsedilmiş olması nedeniyle önemlidir. İlk kez vatandaşlar arasında “eşitlik” ilkesi dile getirilmiş, cinsler arası eşitlik konu edilmemiştir.

1856 tarihli Islahat Fermanında, “Ve mezheb ve lisân veyahûd cinsiyet cihetleriyle sunûf-ı tebaa-i saltanatı seniyyemden bir sınıfın aher sınıfından aşığı tutulmasını mutâzâmmın olan kâffe-i ta'birât ve elfaz ve temyizat muharreratı divaniyyeden ilelebet mâhv-ı izâle kılınması ve ahâd-ı nâs beyninde veyâhudmemurîn taraflarından dahi mucibi şin ve ar olacak veya namûsa dokunacak her türlü tarif ve tavsifin istimâlikanûnen menolunması.” Şeklindeki ifadesiyle, cinsiyetler arasında eşitlikten bahsedilmiştir.

1876 tarihli Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olarak kabul edilen Kanun-i Esasi'de eşitlik ilkesi vurgulanmış, bunun yanı sıra 19. Maddesinde “Devlet memuriyetinde umum tebaa ehliyet ve kabiliyetlerine göre münasip olan memuriyetlere kabul olunurlar.” ifadesine yer verilmiştir. Bu ifade kadınların devlet memuru olarak çalışmasına icazet vermekte gibi görünse dahi, madde metninde “tebaa” kelimesi geçmiş olmasına rağmen, kadınların devlet memuru olarak çalışmasını düzenlemeyi amaçladığı düşünülmektedir. Çünkü bu dönemde halen, kadın, nüfus sayımında, vatandaş olarak kaydedilmemekteydi. Kanun-i Esasi'de önemli bir gelişme, kadın ve erkekler için ilköğretimin zorunlu hale getirilmiş olmasıdır. Eğitim hakkının, kadınlara tanınmış olması nedeniyle önemlidir.

2.2. 1921 Anayasası

1921 Anayasasında “kadın” veya “eşitlik” kelimesi yer almamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği veya farkındalığından söz etmek mümkün değildir.

2.3. 1924 Anayasası

1924 Anayasası Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ilk anayasası olması nedeniyle önemlidir. Bu anayasa ilk haliyle kadın-erkek kimliğinden belirgin şekilde bahsetmemektedir. İlk haliyle haklar her Türk için tanınmış olmakla, muğlak sayılabilecek şekilde cinsiyetler arasında eşitlik ilkesini gizlediği anlaşılmaktadır. Cumhuriyetin ilk anayasasında kadına tanınmış en önemli hak eğitim-öğretim hakkıdır. 1924 Anayasasının 87. Maddesinde “Kadın, erkek bütün Türkler ilköğretimden geçmek ödevindedirler...” denilmiştir.

Ardından 5.12.1934 tarihinde Anayasasının 10. maddesi “Milletvekili seçmek, yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türkün hakkıdır.”; 11. Maddesi “Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir.” şeklinde değiştirilmiştir. Bu değişiklikler ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

Seçme ve seçilme hakkı (siyasal hakları) kazanan kadın Anayasasının 94. Maddesi çerçevesinde devlet memuru olma hakkını da elde etmiştir. Anayasasının 94. Maddesinde “Siyasi hakları olan her Türkün, yeterliğine ve hak edişine göre, Devlet memuru olmak hakkıdır.” denilmektedir. O dönemin sosyal hayatı ve yüzyıllarca süre gelen kabuller (Osmanlı döneminde kadınların nüfustan sayılmadığı) göz önüne alındığında gerek eğitim hakkı gerekse Anayasa değişiklikleri ile sarahaten ve zımnen haklar tanınmış olması önemli adımlardır.

Bunun yanında “Türkiye’de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyahut Türkiye’de mütemekkin bir ecnebi babanın sulbünden Türkiye’de doğup da memleket dâhilinde ikamet ve sinni rüşte vusulünde resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık Kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes

Türk'tür." Bu ifade, tam olarak ataerkil yapıyı güçlendirmeyi hedeflemektedir.

1924 Anayasası'nda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik öncelikle "eğitim hakkı" konusunda kadın ve erkeği eşitlemiş ardından "kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması" ve zımnen kadınların devlet memuru olabileceklerinin kabul edilmiş olması, önemlidir. Ancak, Anayasa'daki diğer maddeler patriarkal yapıyı destekleyici niteliktedir.

2.4. 1961 Anayasası

1961 Anayasası, 1924 Anayasası gibi vatandaşlar arasında eşitlik ilkesini benimsemiştir. Bu anayasada insan hakları temelli, ekonomik ve siyasal hakların daha ayrıntılı düzenlenmiş olması ile dikkat çekmektedir. Seçme, seçilme, devlet memuru olma, eğitim-öğretim haklarına ilişkin olarak 1924 anayasası ile kazanılmış olan haklar aynen korunmuştur.

1961 Anayasası'nın birinci kısmı olan "Genel Esaslar" bölümünde "Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir" ifadesi yer almaktadır (m.12). Farklı cinsiyetlerin eşitliği ilk kez anayasada açıkça zikredilmiştir. Hatta, ilk kez bir kadın (Türkan Akyol), 25 Mart 1971'de meclis dışından bağımsız olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak atanmıştır.

Aynı anayasanın 43. Maddesinde "Kimse, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmayın bir işte çalıştırılmaz. Çocuklar, gençler ve kadınlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunur." maddesiyle kadınlar yönünden pozitif ayrımcı bir yaklaşımda hazırlanmıştır.

1961 Anayasası'nın dördüncü bölümü olan "Siyasi Haklar ve Ödevler" başlığında yer alana "Vatandaşlık" bölümünde "Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür. Yabancı babadan

ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlık durumu kanunla düzenlenir" ifadesi yer almaktadır.

1961 Anayasasının, 1924 Anayasasına göre, temel hak ve özgürlüklere daha geniş bir yer verdiği gözlemlenmektedir. 1961 Anayasa'sında toplumsal cinsiyet eşitliğine dair gelişmeler olmuştur.

2.5. 1982 Anayasası

1982 Anayasası'nda, 1961 Anayasası'nda yer aldığı gibi "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" ifadesi yer almaktadır. 1961 ve 1982 Anayasalarının lafzı benzer olmakla beraber, 1982 anayasanın "insan haklarına saygılı" olma, çerçevesini çizdiği görülmektedir. 1982 Anayasası'nda da, eğitim-öğretim hakkı, seçme-seçilme hakkı, devlet memurluğuna ilişkin düzenlemeler korunmuştur.

1982 Anayasasında yer alan "Kanun Önünde Eşitlik" ile kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu belirtilmiştir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 md.). Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz." eklenmiştir. Bu doğrultuda, kanunlar önünde kadın-erkek eşitliği güvence altındadır.

Anayasanın 50. Maddesinde "Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar." Maddesiyle, 1961 Anayasası'ndaki pozitif ayrımcı bakış açısını koruduğu görülmektedir.

1982 Anayasasına göre; aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirler alır.

1982 Anayasası daha az katılımcı bir demokrasi modelini benimsemiştir. Siyasi partilerin kadın ve gençlik kolu gibi ayrıcalık yaratan yan kuruluşları meydana getirmesi yasaklanmıştır. 1995 değişiklikleriyle hepsi çıkarılmıştır. Seçim dönemi 5 yıla çıkartılmıştır.

1982 Anayasası 90. Madde ile Uluslararası sözleşmelerin üstünlüğü prensibini benimsemiştir. Anayasasının 90. Maddesi Türkiye Cumhuriyeti tarafından imzalanmış olan uluslararası sözleşmelerin uygulanması, gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, uluslararası kuruluşlara rapor sunulması, uluslararası sözleşme maddeleri gereğince verilerin paylaşılması konusunda düzenlemeler yapılmıştır.

2.6. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bu yana pek çok uluslararası sözleşme imzalamıştır. Ancak makalenin çerçevesi gereğince “kadın” konusuna özellikle değinen, kadınların sosyal, kültürel, ailevi, iş yaşamına ilişkin düzenlemeler yapan sözleşmelerden kısaca bahsedilecektir. Bu sözleşmeleri, 45 No’lu Yeraltı İşleri (Kadınlar) Sözleşmesi, 11 No’lu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) şeklinde kısaca listeleyebiliriz.

45 No’lu Yeraltı İşleri (Kadınlar) Sözleşmesi, 1938 yılında yürürlüğe girmiş ve hangi yaşta olursa olsun kadınların yeraltında çalışmasını yasaklayan hükümler getirmiştir. Bu sözleşme ile kadınların kimi çalışma alanlarında pozitif ayrımcılıkla korunmaya çalışıldıkları söylenebilir. Sözleşmenin yürürlüğe girme tarihinin 1938 olduğu dikkate alındığında,

erkek nüfusunun savaşlar nedeniyle oldukça azaldığı, çalışma gücünün eksik olduğu bir dönemde kadın lehine imzalanan bu sözleşme oldukça dikkat çekicidir.

11 No’lu Ayrımcılık (İş ve Meslek Sözleşmesi, 1968 yılında yürürlüğe girmiştir. 1. Maddesi ile “İrk, renk, cinsiyet, din, siyasal inanç, ulusal veya sosyal menşe bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı, ilgili üye, memleketin, varsa temsilci, işçi ve işveren teşekkülleri ve diğer ilgili makamlarla istişare etmek suretiyle tespit edeceği, meslek veya iş edinmede veya edilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan bütün diğer ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı, ifade eder” hükmü ile meslek edinme, meslekte tabi olunacak kurallar açısından cinsiyetler arasında üstünlük veya ayrımcılık kabul edilemeyeceğini ifade etmektedir. Bu yönüyle meslek sahibi olma, meslek seçme, mesleğin ifası sırasında aynı hükümlere tabi olma, ücrette eşitlik, meslekte yükselmeye eşitlik gibi pek çok ayrı konuyu bir arada tek bir hüküm ile düzenlemiştir.

Değnilmesi gereken en önemli 2 sözleşme İstanbul Sözleşmesi ve CEDAW’dır. Bu adımların en önemlilerinden ilki CEDAW’dır. Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler düzeyindeki bu sözleşmeyi 1985 yılında imzalamış; sözleşme 19.01.1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yine 1995 tarihli Pekin Deklarasyonu da kadın-erkek eşitliğini gerçekleştirmeye yönelik somut politikalar ortaya koymuştur. Bugüne kadar CEDAW çerçevesinde Türkiye hakkında hazırlanmış olan raporlarda, sözleşme hükümlerinin istisnasız ve sürekli olarak uygulanması, kadına karşı

ayrımcılığın yasaklanmasına dair yasal düzenlemelerin yapılması, düzenlemeler ile beraber, bu konularda farkındalık ve savunuculuk faaliyetlerinin desteklenmesi, özellikle ayrımcılığın engellenmesine yönelik yasal düzenlemelerde, yargı faaliyeti yürüten hakim, savcı, avukat ve uygulayıcıların öncelikle eğitilmesi, kadınlarla ilgili daha ayrıntılı verilerin tutulması, kadının kendi varlığı ve bedenine ilişkin farkındalığının artırılmasına yönelik eğitimlerin verilmesi, kadınların yasal haklarından haberdar edilmeleri gibi noktalarda sıklıkla eleştiri almıştır. Henüz CEDAW hükümlerinin uygulanması, sözleşme hükümlerinin içselleştirilmesi, iç hukukta uygulanabilir hale getirilmesi, bu sözleşme hükümlerinin toplum geneline yaygınlaştırılması ve toplumca benimsenmesi noktalarında Türkiye'nin yeterli girişimde bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda, sözleşmenin iç hukukta yürütme tarafından daha ayrıntılı çalışmalar yapılması gerektiği, bugüne kadar konuyla ilgili uluslararası sözleşmelerin imzalanmasıyla atılan dev adımlara rağmen, uygulamada aksaklıklar yaşandığı, sözleşme hükümlerinin uygulamaya aktarılamaması endişe vericidir.

Yaşanan olumsuzluklar bir noktada konuşulmalı, değerlendirilmeli olumsuzlukların aşılması için yeni yöntemler ve uygulamalar ortaya konularak, gelecek dönemlerde daha iyi ilerleme sağlanmalıdır. Çünkü, 2002 yılında CEDAW İhtiyari Protokolü, yürürlüğe girmiş, bu sayede bireyler ya da gruplara cinsiyet ayrımcılığı veya hak ihlallerine maruz kaldıkları durumlarda CEDAW Komitesi'ne şikâyet hakkı tanınmıştır. Türkiye, delegasyona; kadın okuryazarlığının artırılması, anne-çocuk ölüm oranlarının azaltılması, CEDAW'a konulan çekincelerin kaldırılması konusunda taahhütte bulunmuştur.

Bu aşamada CEDAW'da hayati önemi olan iki madde:

3. Madde: *Taraf devletler, özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel sahalarda olmak üzere bütün olanaklar kadınların erkeklerle eşit olarak insan haklarından, özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla kadının tam olarak gelişmesini sağlamak için, yasal düzenlemeler dahil bütün önlemleri alacaklardır.*

4. Madde: *Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınan geçici özel önlemler, iş bu sözleşmede belirtilen cinsten bir ayırım olarak değerlendirilmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine uygulandığı zaman bu uygulamalara son verilecektir.*

Sözleşmenin bu maddeleri temel alınarak yapılacak yasal düzenlemelerin yapılması, bu düzenlemelerin hayata geçirilmesi, halka ulaştırılması, halk tarafından benimsenmesi amacıyla farkındalığın sağlanması, atölye çalışmaları, eğitim programları ile gelecek nesillerin bu temelleri içselleştirmesi sağlanmalıdır.

İstanbul Sözleşmesi ise, 2020 yılında, gündeme oturmuş, bilinirliği artmıştır. Türkiye'nin tarafı olduğu ikinci en önemli metindir. Çünkü sözleşmeye ilk imza koyan ülke Türkiye'dir. Sözleşmenin imzalanması konusunda öncülük eden Türkiye'nin sözleşmenin uygulanması aşamasında bazı dönem dönem sözleşmeden çıkmak konusunda beyanlarda bulunması, toplumsal tepkiye yol açmıştır.

Sözleşmenin amacı, 1. Maddede kadınları her türlü şiddete karşı korumak ve kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak; kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınları güçlendirmek de dahil olmak üzere, kadınlarla erkekler arasında önemli ölçüde eşitliği yaygınlaştırmak; kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin tüm mağdurlarının korunması ve bunlara yardım edilmesi için kapsamlı bir çerçeve, politika ve tedbirler tasarlamak; kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti ortadan kaldırma amacıyla uluslararası işbirliğini yaygınlaştırmak; Kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin ortadan kaldırılması için bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi maksadıyla kuruluşların ve kolluk kuvvetleri birimlerinin birbiriyle etkili bir biçimde işbirliği yapmalarına destek ve yardım sağlamak.” şeklinde ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Bu sözleşmenin imzalanması akabinde Türkiye iç hukukta 6284 sayılı kanun olarak bilinen “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine” dair kanunu düzenlemiş ve yürürlüğe sokmuştur. İstanbul Sözleşmesine öncülük etmiş olan Türkiye’nin sözleşmeyi uygulamadaki kararlılığını göstermesi açısından önemli olduğu kanaatindeyiz.

Sözleşmenin yürürlüğe girmesi önemli olsa da sözleşme hükümlerinin iç hukukta hayata geçirilmesi, sözleşme ile sağlanmak istenen faydanın toplumca benimsenmesi, içselleştirilmesi daha önemli kabul edilmelidir. Toplumda önderlik ettiği kabul edilen kişilerce, sözleşmenin öncüsü ve ilk imzacısı olarak sözleşme maddelerinin tartışmaya açılması, sözleşmeden çıkılması gerektiği fikrinin yüksek sesle dile getirilmesi, düşündürücü iken, bir gece yarısı anayasaya aykırı olarak sözleşmeden

çıktığının ilan edilmesi, hukuk garabetidir.

Sözleşmeden çıkmış olması, sözleşmenin imzası aşamasında Sn Cumhurbaşkanının vurguladığı, kadın hakkı, insan hakkıdır, sözünü akla getirmiştir. İstanbul sözleşmesi ile toplumsal cinsiyet eşitliği temelli politikaların üretilmesi ve en temelde insan haklarının cinsiyet ve cinsel eğilim ayırt etmeksizin her vatandaşa eşit olarak uygulanacağı kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul Sözleşmesi’nden çıkmakla yükümlendiği bu temel insan haklarının uygulanmasına dair ödevlerden muaf olacağı düşünülemez.

Uluslararası sözleşmelerin imzalanması konusunda çekince dile getirmeyen Türkiye’nin bu sözleşme hükümlerini Anayasanın 90. Maddesi ile tanıdığı üstünlüğü, uygulamada da göstermesi halinde, çok hızlı ilerleme sağlanabileceği aşikardır. Gelecek dönemde, toplumsal cinsiyet temelli düşünce tarzının, toplumun önde gelenlerinin örnek sözlem ve davranışları ile toplum zihninden silineceğini umut ediyoruz.

Sonuç

T.C. Anayasalarındaki maddelerden toplumsal cinsiyete yönelik olanların sayısı son derece azdır. Ancak, cinsiyet eşitliği konusunda 1921 Anayasası’na göre önemli kazanımlar elde edilmiştir. Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ilkesi, daha önce Anayasa’da yer almıyordu. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü değildi. Türkiye’de sivil toplum örgütleri bu ilkenin Anayasa’ya girmesi için on yılı aşan bir mücadele yürüttü. Sonunda, 2004 yılındaki kapsamlı Anayasa değişikliklerinde, uygulamada kadın erkek eşitliğinin hayata geçirilmesi için olumlu ayrımcılık/geçici özel önlemlere ilişkin bir düzenleme yapılmıştır. Herkes,

Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Cumhuriyetin ilanında önce 1921 çerçeve anayasasından başlayarak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında ne şekilde yansıdığını incelemeye, irdelemeye, değerlendirmeye çalıştık. Pek tabi ki, anaysalar çerçeve kanunlar olmaları nedeniyle çok detaylı düzenlemelere yer verilmediği düşünülebilir. Ancak, anayasaya çerçevesinde hazırlanmış olan kanunlar ve imzalanmış Uluslararası sözleşmelere 1982 Anayasası tarafından tanınmış üstünlük nedeniyle, özellikle 90'lı yıllarından başından bu yana toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik, olumlu adımlar atılmaktadır.

Gerek Osmanlı döneminden günümüze kadar Anayasal metinler, gerekse uluslararası sözleşmeler dikkate alındığında, kadın-erkek eşitliği ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında ciddi ve önemli adımlar atıldığı gerçektir.

Tüm bu çalışmalara rağmen, sözleşmelerin gereği olarak iç hukukta yapılması gereken düzenlemelerin tamamlanamamış olması, uygulayıcıların sözleşme ve hükümleri konusunda açık bir bakış açısı yakalayamamış olması ve en önemlisi de toplumca sözleşmelerde bahsi geçen konulara dair ataerkil ve geleneksel bakış açısını değiştirememiş olması gibi sebeplerle, uygulamada yeterli ilerlemenin sağlanamadığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ACAR, F. (2010). Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum. Şu kitapta: Derleyen Gökçeçişek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek ve Bertil Emrah Öder, Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 13-22.

BERKTAY, F. (2004). Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum, Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No:7.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye (2019). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İletişim Rehberi, Ankara.

CEDAW Sözleşmesi. (1979). <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/35253/cedaw-33-sayili-genel-tavsiye-karari.pdf>

Council of Europe (2004). GenderMainstreaming. Strasbourg: Council of Europe Press, <https://rm.coe.int/1680596135> (Erişim Tarihi: 5.6.2021).

EROKSAL Ü. G. (2015). Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Uygulamalarıyla İlgili Bir Değerlendirme, Yasama Dergisi, (31), 24-45.

İstanbul Sözleşmesi. (2011). Erişim adresi:<https://rm.coe.int/1680462545>

SAYER, H. (2001). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı, Ankara: T.C. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Sened-i İttifak. (1808). Erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin001/001_00_004.pdf?TSPD_101_R0=08ffcef486ab200088207a607f53b2ef54eb1865acbfd04583314296b3047815e5250e70051135a608d4723b7f1430006518b925e90078ecc1fdc3ed2c21641946f098ec0acb734b2c10f35060a5278e2fccb8b4aa f881215ef36e746ff33612

TANÖR, B. (2009). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TBMM (2012). Toplumsal Cinsiyet Açısından Anayasa Konulu Komisyon Raporu. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları, No:9.

11 No’lu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi. (1958). Erişim adresi: https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377273/lang--tr/index.htm

45 No’lu Yeraltı İşleri (Kadınlar) Sözleşmesi (1938). Erişim adresi: http://www.ilo.ch/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377248/lang--tr/index.htm

1876 Kânûn-ı Esâsî. Erişim adresi:<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-kânûn-i-esâsî/>

1921 Anayasası. Erişim adresi:<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/>

1924 Anayasası. Erişim adresi:<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>

1961 Anayasası. Erişim adresi: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>

1982 Anayasası. Erişim adresi:<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>